

УДК 159.922.8

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОРОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Н.А.Бастун

провідний науковий співробітник

Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України,

С.О.Лукомська

аспірантка Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України

Стаття присвячена дослідженню вікової динаміки статевої поведінки у студентів технічних спеціальностей. Детально висвітлено етапи даного дослідження.

Ключові слова: статева поведінка, психосексуальне становлення, маскуліність/фемінність.

Проблема формування статевої поведінки у різні вікові періоди знаходиться на перетині різних наук (психології, педагогіки, медицини, соціології та сексології). Вона є однією з найбільш важливих проблем педагогіки та вікової психології; без її вирішення малореальною є розробка методів адекватного диференційованого підходу до виховання хлопців та дівчат та сприяння гармонійному розвитку відповідно до їхньої статі.

Доводиться з прикрістю констатувати, що цій проблемі у нашій країні приділяється недостатньо уваги. Психологічні особливості статевої поведінки не враховуються у навчально-виховному процесі зокрема й через те, що вони поки що мало досліджені. А тому у реальному житті статева поведінка дітей та підлітків формується стихійно, здебільшого під впливом засобів масової інформації та різноманітних течій підлітково-юнацької субкультури, що може призводити до її відхилень у дорослому віці.

Важливо також враховувати й той факт, що на сьогоднішній день відбувається переоцінка традиційних чоловічих та жіночих статевої ролі; більшої привабливості набувають маскулінні якості, які нині вважаються запорукою успішності, авторитету та сили. В окремих психологічних дослідженнях навіть наголошується на необхідності більше уваги приділяти іграм дівчат у «чоловічі» ігри, що сприятимуть вихованню незалежності, самостійності тощо.

За таких умов проблема вивчення психологічних особливостей статевої

поведінки дітей підлітків та юнаків набуває все більшого значення.

У сучасних зарубіжних соціальних науках розрізняють поняття «стать» та «гендер». Стать визначається як сукупність морфологічних і фізіологічних особливостей організму, що забезпечують статево розмноження. У більш широкому значенні стать – це комплекс репродуктивних, соматичних і соціальних характеристик, що визначають індивід як чоловічий чи жіночий організм. Стать людини є фундаментом та першопричиною психологічних і соціальних відмінностей між чоловіками та жінками.

Окрім біологічних відмінностей між людьми існує розподіл соціальних ролей, форм діяльності, відмінності у поведінці та емоційних характеристиках. Різноманіття соціальних характеристик чоловіків та жінок і принципова тотожність біологічних характеристик людей, дозволяють стверджувати, що біологічна стать не може пояснити відмінності у їхніх соціальних ролях, що існують у різних суспільствах.

Алексеев Б.Е. вважає безперспективним пошук однозначної межі між біологічною або природною і соціально-культурною складовими статі [1]. На його думку дихотомія «стать – гендер» порушує принцип біосоціальної єдності людини. Крім того, даний підхід закріплює ізольованість біологічних і соціально-психологічних досліджень людини як носія певної статі і не сприяє проведенню досліджень системного характеру.

Існування різних теорій статевої ролі, що акцентують увагу на окремих характеристиках статевої ролі, призвело до того, що

єдиного визначення даного поняття на сьогоднішній день також не існує. В найбільш загальному вигляді статева роль можна визначити як сукупність зразків поведінки і характеристик, що розглядаються як а) типово жіночі або чоловічі (статеворольові стереотипи) і б) бажані для чоловіків та для жінок (статеворольові норми). До змісту поняття «статева роль» деякі дослідники [4; 5] включають наступні характеристики: риси особистості, цінності, навички і здібності, інтереси та види діяльності, що виконуються в межах професійних та сімейних ролей. Якщо статеворольові стереотипи і норми відображають уявлення про осіб чоловічої і жіночої статі як про представників соціальних груп, то термін «статева типізація» використовується для позначення характеристик пов'язаних зі статтю конкретної людини. Ступінь статевої типізації можна визначити шляхом встановлення, наскільки людина оцінює свої власні якості, а не якості інших людей.

На сьогоднішній день вважається загально визнаним, що психосексуальне становлення є ступінчастим процесом, що відбувається згідно певних закономірностей [2; 3], воно складається з трьох етапів: 1) формування статевої самосвідомості, 2) формування стереотипу статевої поведінки, 3) формування психосексуальних орієнтацій. На період юності припадає активне становлення психосексуальних орієнтацій, коли на основі уявлень про себе як про представника певної статі та статевої поведінки, прийнятих у даному суспільстві, формується спрямованість статевого потягу та способи його реалізації.

Метою даного дослідження є експериментальне вивчення психологічних особливостей вікової динаміки статевої поведінки студентів технічних спеціальностей.

З метою вивчення динаміки статевої поведінки студентів технічних спеціальностей НТУУ «КПІ» нами була використана методика діагностики кросстатевих акцентуацій статевої поведінки, запропонована Б.Е.Алексєєвим [1]. Згідно з нею маскулінність/фемінність визначалися за критеріями, що відповідають поведінці чоловіків та жінок у різні вікові періоди: улюблені ігри та групові ігри, віддання переваги колективу хлопців, дівчат (чоловіків, жінок), захоплення рухливими іграми та спортом, схильність до рукоділля та приготування їжі, впевненість/невпевненість у собі, користування косметикою, стиль одягу, агресивність, лагідність, поступливість.

Ці параметри, маючи іманентний зв'язок із характеристиками ігрової діяльності, складають із нею не формальну сукупність, а систему, що містить критерії розвитку психосексуальної сфери у дитячому віці.

Перелік параметрів складається з 12 пунктів, кожен з яких передбачає чотири відповіді за принципом «так/ні», ці пункти відображають чотири вікові періоди: до 7 років (I), від 7 до 12-13 років (II), від 13 до 18 років (III), і зараз (IV). Відповідям, що свідчать про поведінку, більш характерну для представників протилежної статі, надається 2 бали, відповідям, що підтверджують поведінку власної статі – 1 бал.

Сума балів по кожному віковому періоду дозволяє оцінювати вираженість кросстатевої поведінки. Зіставлення рівня кросстатевої поведінки за віковими періодами дає можливість вивчати вікову динаміку даної поведінки. Індекс кросстатевої поведінки (ІКСРП) визначається в межах від 0 до 1, де 0 – це фемінна, а 1 – маскулінна статева поведінка.

Зазначимо, що більшість студентів, які взяли участь у дослідженні, мали вік до 21 року, тому дані за III та IV віковими періодами можуть збігатися.

Опитування проводилося протягом 2006–2007 навчального року на медико-інженерному факультеті та факультеті біотехнологій НТУУ «КПІ». В опитуванні взяли участь 76 студентів (32 жіночої та 44 чоловічої статі) віком від 19 до 21 років.

На першому етапі дослідження ми визначали індекс кросстатевої поведінки дівчат та юнаків. На рис. 1 наведені середні значення ІКСРП для всіх опитаних студентів.

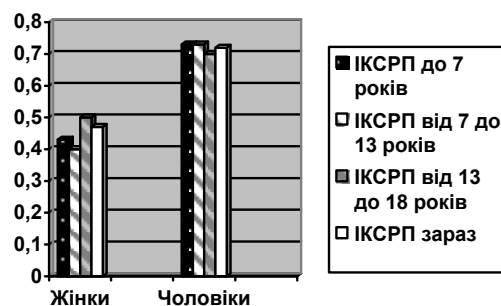

Рис. 1. Індекс кросстатевої поведінки (середні значення)

ІКСРП 0 – 0,3 – фемінна статева поведінка;

ІКСРП 0,4 – 0,6 – андрогінна статева поведінка;

ІКСРП 0,7 – 1 – маскулінна статева поведінка.

Таблиця 1. Показники ІКСРП

Стат	Статистики	ІКСРП до 7 років (I)	ІКСРП від 7 до 13 років (II)	ІКСРП від 13 до 18 років (III)	ІКСРП зараз (IV)
жіноча	Мінімум	,25	,20	,20	,10
	Максимум	,90	,90	1,00	,90
	Середнє значення	,4345	,4066	,4978	,4691
чоловіча	Мінімум	,50	,50	,40	,50
	Максимум	1,00	,90	1,00	1,00
	Середнє значення	,7352	,7316	,6950	,7255

Таким чином, переважна більшість студенток демонструють андрогінний тип статевої поведінки (ІКСРП = 0,4 – 0,5), тоді як для студентів-юнаків характерним є маскулінний тип статевої поведінки (ІКСРП = 0,7).

Проте, як видно з таблиці 1, в окремих випадках дівчата виявляють маскулінну поведінку (ІКСРП = 0,9), а хлопці – андрогінну (ІКСРП = 0,5).

Дана методика спрямована на визначення не лише індексу статевої поведінки студентів на момент обстеження, але і дозволяє дослідити становлення їх статевої поведінки протягом життя.

Питання достовірності ретроспективних досліджень в цілому, та статевої поведінки зокрема, дискутувалося серед науковців протягом тривалого часу. Проте у 1995 році Дж. Бейлі та К.Цукер [7] порівняли проспективні дослідження дітей, чії батьки зверталися за допомогою через негаразди, пов'язані зі статевою поведінкою з результатами ретроспективного вивчення кросстатевої поведінки в дитинстві, дійшли висновку, що ці результати є співставними. Крім того, дані автори розглядають ретроспективні дослідження як цінніші, ніж проспективні, у зв'язку з тим, що ретроспективний метод дозволяє виявити більш повний спектр статевої поведінки у дитинстві, тоді як діти, що беруть участь у проспективних дослідженнях, зазвичай виявляють яскраво виражені відхилення у статевої поведінки та мають порушену статево-ідентичність.

На другому етапі ми дослідили вікову динаміку статевої поведінки дівчат та юнаків студентів НТУУ «КПІ» (рис. 2, 3) та прийшли до висновку, що спектр статевої поведінки дівчат значно більший, ніж у хлопців. Якщо у дошкільному та підлітковому віці для дівчат привабливішими є чоловічі ролі та маскулінні якості, то хлопці протягом усього життя віддають перевагу чоловічій статевої поведінки. Часткова фемінізація спостерігається у них на початку навчання в школі, проте з віком, а особливо у юності, їхня поведінка набуває сильно виражених маскулінних рис, а окремих випадках стає гіпермаскуліною (ІКСРП = 1).

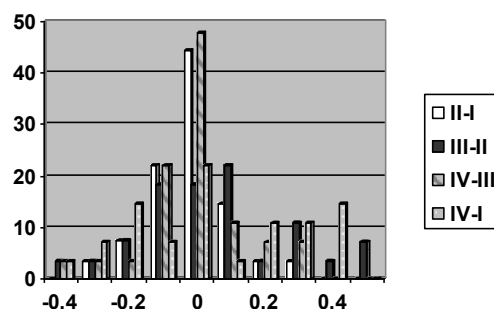

Рис. 2 Вікова динаміка статевої поведінки дівчат

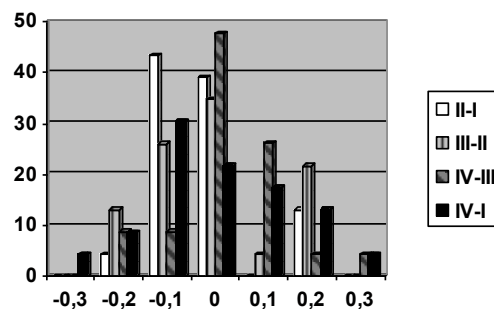

Рис. 3 Вікова динаміка статевої поведінки юнаків

На третьому етапі дослідження нами було проведено напівструктуроване інтерв'ю (за схемою даної методики), у результаті якого раніше отримані відповіді були уточнені та узагальнені.

Під час напівструктурованого інтерв'ю студенти зазначали, що у дошкільному віці вони більше спілкувалися з ровесниками протилежної статі, разом гралися у рухливі ігри, при цьому дівчата змагалися з хлопцями у швидкості та вправності. До того ж серед дошкільників користувалися авторитетом сильні, сміливі та жваві ровесники незалежно від статі. Згадуючи своє дитинство дівчата розповідали, що вони гралися переважно ляльками-пупсами, які не мали яскраво виражених статевих ознак (на противагу сучасним Барбі, Кену тощо) та дивилися

пригодницькі мультфільми на кшталт «Чіп і Дейл», «Кіт Леопольд», «Ну, постривай!». Юнаки ж зазначали, що в дошкільному віці «їм ніхто не заважав бути хлопцями», але зі вступом до школи ситуація змінилася. На їхню думку у школі статеві відмінності ігноруються, вважаються другорядними і дитина з хлопчика чи дівчинки перетворюється на учня «середнього» роду. І якщо дівчата до таких умов адаптуються доволі легко, бо їхня поведінка відповідає шкільним уявленням про старанність та сумлінність, то хлопці часто отримують зауваження через свою «погану» поведінку, гірше навчаються й нерідко втрачають інтерес до школи. Досить часто їхніми улюбленими предметами ставали фізкультура та заняття у різноманітних спортивних секціях. Більшість юнаків розповідали, що у третьому-четвертому класах вони намагалися звернути на себе увагу дівчат агресивними методами: штовхали їх, обзивали різними прізвиськами тощо. Таке «агресивне залицяння» часто викликало незадоволення дорослих і відповідні «виховні заходи». Це у свою чергу, призводило до втрати педагогічного контакту і досить часто негативно впливало на формування статево-рольових установок не лише хлопців, але й дівчат.

У підлітковому віці дівчата зазначали, що для того щоб сподобатися хлопцям вони часто починали захоплюватися «чоловічими» заняттями, ходили на ті ж самі спортивні секції та гуртки, але коли хлопці нарешті звертали на них свою увагу, то дівчата одразу намагалися максимально підкреслити свою жіночність. На формування їхньої статево-рольової поведінки великий вплив мали засоби масової інформації і ровесниці, але на їхню думку, вона майже ніяким чином вона не залежала від батьків та педагогів. Дівчата вважають, що на сьогодні змінилися традиційні уявлення про жіночі та чоловічі ролі, зокрема вони не вважають, що жінка повинна вміти готувати їжу «для цього є напів-фабрикати» чи займатися рукоділлям «все ж можна придбати». У той же час хлопці дуже приховують свої вміння куховарити чи плести спицями. Вони вважають, що «сучасні молоді

дівчата не розуміють їх, проте пізніше такі навички можуть знадобитися в житті».

У юнацькому віці характеризуючи свою статево-рольову поведінку, дівчата зазначали, що «традиційні жіночі ролі є неприйнятними у нашому суспільстві і «для життєвої успішності та гарної кар'єри необхідно мати чоловічі якості». Що ж до юнаків, то вони вважають себе захисниками представників слабкої статі, а маскулінні дівчата їх здебільшого не цікавлять.

Таким чином, експериментальне дослідження психологічних особливостей статево-рольової поведінки студентів технічних спеціальностей показало, що у юнацькому віці для хлопців характерною є маскулінна статево-рольова поведінка, тоді як дівчата віддають перевагу андрогінній моделі поведінки. В той же час результати ретроспективного дослідження вікової динаміки статево-рольової поведінки свідчать про те, що хлопці протягом дошкільного, підліткового та юнацького віку обирають чоловічі моделі поведінки, але у молодшому шкільному віці спостерігається їхня фемінізація, пов'язана із особливостями організації навчально-виховного процесу у школах, зокрема, кількісний переважає педагогічний вплив керівників виховних процесів та аналізом фахової літератури, вітчизняна педагогіка на сьогодні орієнтована переважно на дівчат, а вчителі (переважна більшість з них – жінки) часто негативно налаштовані до статево-специфічних особливостей поведінки хлопців. Ситуація ускладнюється ще й тим, що у сучасних умовах велика частина шкільних педагогів виявляється не готовою до роботи з підлітками через формальне ставлення до виховного процесу. Ігноруючи прояви статево-рольової поведінки своїх учнів, вони не стають для них значущими дорослими, й відтак – взірцями для вироблення власної моделі статево-рольової поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев Б.Е. Полоролевое поведение и его акцентуации. – СПб.: Речь, 2006. – 144 с.
2. Исаев Д. Н., Каган В. Е. Половое воспитание и психогигиена пола у детей. – Л.: Знание, 1980. – 184 с.
3. Кон И. С. Введение в сексологию. – М.: Медицина, 1990. – 336 с.
4. Лебедева Н. М. Введение в этическую и кросс-культурную психологию. – М.: Ключ, 1999. – С. 141-142.
5. Hofstede G. Culture's consequences: international differences in work-related values. – Beverly Hills, 1984.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2007 р.